

Stappenplan bij de probleem- en behoefteanalyse

Versie Caribisch Nederland¹

Het stappenplan als hulpmiddel bij de probleem- en behoefteanalyse

1.1 De probleem- en behoefteanalyse binnen het kwaliteitszorgbeleid: aansluiten bij wat scholen al doen

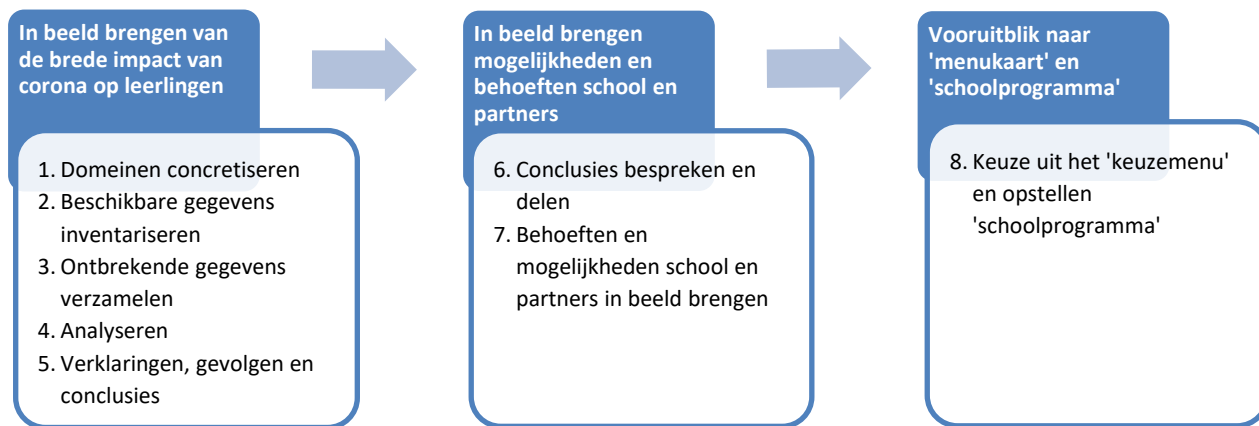
Van alle scholen in het primair- en het voortgezet onderwijs wordt verwacht dat zij een 'probleem- en behoefteanalyse' uitvoeren. Met dit proces krijgen de scholen zicht op de vertraging en problematiek bij leerlingen als gevolg van de coronacrisis. In wezen gaat het erom dat scholen in hun reguliere kwaliteitszorgsystematiek expliciet nadenken over de brede impact van corona op leerlingen, over de mogelijkheden en behoeften van de school en partners, en vooruitblikken op de 'menukaart' met effectieve interventies. In '[De schoolscan \(probleem- en behoefteanalyse\) voor basis- en voortgezet onderwijs op hoofdlijnen](#)' lichten wij dit uitgebreider toe.

1.2 Doelgroep van dit stappenplan

Uitgangspunt van het stappenplan is dat het een hulpmiddel is voor alle scholen in het primair en voortgezet onderwijs in Caribisch Nederland.² Daar waar een stap of een onderdeel daarvan slechts voor één onderwijssector van toepassing is zal dit expliciet worden aangegeven.

1.3 Het stappenplan op hoofdlijnen

Het stappenplan bestaat uit acht stappen in drie fasen, die we in afzonderlijke paragrafen beschrijven.

Fase 1: Impact coronacrisis op de ontwikkeling van leerlingen in beeld brengen

De probleem- en behoefte analyse richt zich op twee domeinen in het *primair onderwijs* en op drie domeinen in het *voortgezet onderwijs*:

- Cognitieve ontwikkeling: in beginsel alle leergebieden.
- Sociaal-emotionele ontwikkeling en welbevinden: hierbij gaat het bijvoorbeeld om impulsbeheersing, omgaan met ruzies, samenwerken, concentratie, motivatie, werkhouding, plannen, sociale veiligheid en zelfvertrouwen.

¹ Voor Caribisch Nederland is gekozen voor een gezamenlijke versie voor het primair onderwijs als het voortgezet onderwijs. Daar waar het van elkaar afwijkt wordt aangegeven voor welk onderwijs het geldt.

² In aanvulling op dit stappenplan organiseert het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) een digitaal spreekuur voor de scholen in Caribisch Nederland waarin dit stappenplan verder wordt toegelicht en deelnemers vragen kunnen stellen. De datum wordt separaat gecommuniceerd richting de scholen.

-
- Praktijkvorming binnen het *voortgezet onderwijs*: hierbij gaat het om de kennis en vaardigheden die leerlingen in de praktijklessen en in de stages verwerven.

Stap 1 Ontwikkelingsdomeinen concretiseren

Tijdens deze stap bepaalt u voor de twee, of in het geval van het *voortgezet onderwijs* drie, domeinen welke leer- en ontwikkelgebieden u in beeld gaat brengen. We realiseren ons dat een brede analyse over alle leer- en ontwikkelgebieden in het tweede kwartaal van 2021 voor veel scholen niet haalbaar is.

Voor het *primair onderwijs* geldt dat de focusdoelen van SLO als hulpmiddel kunnen dienen om passende afwegingen te maken.³ Deze focusdoelen zijn ontwikkeld vanuit het Europees Nederlandse perspectief, maar zijn gedeeltelijk ook bruikbaar voor de scholen in Caribisch Nederland. Daarnaast kunnen er vak- en vormingsgebieden zijn die wel zijn opgenomen in uw leerlingvolgsysteem, maar die u misschien nog niet gebruikt óf vak- en vormingsgebieden die niet standaard zijn opgenomen in uw leerlingvolgsysteem, maar die in de huidige tijd wel extra van belang zijn. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om welbevinden⁴, motivatie en motorische ontwikkeling.

Voor het *voortgezet onderwijs* geldt dat u in dat geval op afdelingsniveau een prioritering kan aan brengen in vakken en binnen de sectie kan bekeken worden welke onderwerpen van het vakgebied het belangrijkste zijn. Ook kan er op leerlingniveau rekening worden gehouden met profielkeuzes van leerlingen. Daarnaast zijn er leer- en ontwikkelgebieden die wellicht niet standaard beoordeeld worden via toetsing, maar die in de huidige tijd wel extra van belang zijn. Dit kan bijvoorbeeld gaan om welbevinden⁵ en motivatie.

Het in beeld gebrachte overzicht van de domeinen vormt een intern werkdocument voor uw school en wordt gebruikt in de volgende stappen.

Stap 2 Beschikbare gegevens inventariseren

Voor alle leer- en ontwikkelgebieden uit het overzicht van stap 1 kijkt u of u beschikt over gegevens om de ontwikkeling van leerlingen in beeld te brengen. We bedoelen de term 'gegevens' breed (zie ook onderstaand kader); het gaat zeker niet alleen om cijfers en toetsuitslagen, maar ook om bijvoorbeeld gegevens afkomstig uit gesprekken met leerlingen en ouders, observaties, mentorgesprekken en leerlingbesprekingen in het (zorg)team. Een deel van de benodigde gegevens zijn mogelijk al vastgelegd in bestaande systemen, zoals het leerlingvolgsysteem of het kwaliteitszorgsysteem.

Als u het overzicht uit stap 1 heeft aangevuld met alle bestaande relevante gegevensbronnen, heeft u ook direct zicht op de 'blinde vlekken': dit zijn de leer- en ontwikkelgebieden waar u nog geen gegevens over heeft, maar waar u wel zicht op wilt hebben.

³ De focusdoelen van [SLO](#) laten zien welke (tussendoelen) essentieel zijn in het kader van een doorlopende leerlijn. De vakgebieden waarop de focusdoelen betrekking hebben, zijn meestal al opgenomen in uw leerlingvolgsysteem.

⁴ [Welbevinden op school](#) omschrijft mentaal welbevinden als *een positieve geestelijke gezondheid, bepaald door optimisme, zelfvertrouwen, geluk, vitaliteit, gevoel van betekenis hebben, eigenwaarde, ervaren van ondersteuning uit de omgeving en het goed weten om te gaan met de eigen emoties*.

⁵ Zie noot 4 hierboven.

Voorbeelden van gegevens over cognitieve en niet-cognitieve ontwikkeling en praktijkvorming

Voor de *cognitieve* ontwikkeling van leerlingen geven zowel scores op toetsen, wanneer u over dergelijke toetsen beschikt, als cijfers/beoordelingen/gegevens van formatieve toetsen in het *primair onderwijs* of schriftelijke overhoringen, proefwerken, werkstukken e.d. in het *voortgezet onderwijs*, zicht op de ontwikkeling van leerlingen. Met name beoordelingen die specifiek iets over leerdoelen zeggen, zijn daarbij relevant. Daarnaast kunnen meer 'kwalitatieve' gegevens uit gesprekken met leerlingen en ouders inzicht geven over waar de leerling staat.

Bij gegevens over *praktijkvorming* in het *voortgezet onderwijs* gaat het in de eerste plaats om beoordelingen van praktijkopdrachten, beroepsgerichte lessen of om informatie uit de stageverslagen van leerlingen. Mogelijk is stagelopen (tijdelijk) niet tot zeer beperkt mogelijk vanwege corona. Dat is op zich geen probleem omdat een stage (met uitzondering van leerlingen in een leerwerktraject) geen verplicht onderdeel is (mits ook in PTA aangepast). Als de school daarvoor alternatieven heeft ingezet (speeddaten met bedrijven, virtuele bedrijfsbezoeken, praktijkopdrachten op school combineren met opdrachten voor een bedrijf) leveren de resultaten daarvan ook nuttige informatie.

Gegevens over de *niet-cognitieve* ontwikkeling van leerlingen kunnen bijvoorbeeld afkomstig zijn uit gesprekken met leerlingen en ouders, observaties door docenten en overige experts in en om de school, een volgsysteem voor sociaal-emotionele ontwikkeling, sociale veiligheidsmonitor en leerlingbesprekingen in het zorgteam. Dergelijke 'zachte' gegevens zijn niet in cijfers uit te drukken, maar daarom niet minder waardevol. Idealiter gebruikt u bij deze 'zachte' gegevens meerdere bronnen. Bijvoorbeeld door het welbevinden van de leerlingen te baseren op een inschatting van zowel de docent/mentor als van de leerling en/of de ouder en eventuele zorgprofessionals.

Stap 3 Ontbrekende gegevens verzamelen

Als er 'blinde vlekken' zijn, bepaalt u op welke manier u aanvullende gegevens gaat verzamelen. Daarbij kunt u gebruik maken van bestaande werkwijzen, overlegstructuren en contacten van uw school. Op basis van gesprekken met leerlingen en/of hun ouders⁶ kunt u een indruk krijgen van onder meer het gevoel van competentie van de leerlingen op verschillende leer- en ontwikkelgebieden, het welbevinden van leerlingen en, positieve en negatieve ervaringen tijdens de periode van afstandsonderwijs.

Voor scholen die gegevens verzamelen over het welbevinden en de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen kunnen observaties en (mentor-)gesprekken met leerlingen zicht geven op de groep leerlingen die misschien extra ondersteuning nodig heeft. Op deze specifieke groep leerlingen kunt u extra inzoomen door het gebruik van fijnmazigere diagnose-instrumenten, zelf⁷ of samen met of door andere zorgketenpartners.⁸

U kunt bij het verzamelen van aanvullende gegevens ook gebruik maken van de expertise en capaciteit buiten de school, bijvoorbeeld bij (andere scholen van) uw eigen bestuur of bij partners rondom de school zoals EOZ's, jeugdzorg, voor-en naschoolse opvang en GGD.

Aan het einde van deze stap heeft u de gegevens per leer- en ontwikkelgebied die u gaat gebruiken om de ontwikkeling van leerlingen in beeld te brengen.

⁶ Stichting Ouders & Onderwijs heeft hiervoor een [webpagina met tips](#).

⁷ Zie bijvoorbeeld de brochure [Handreiking Signaleren voor het voortgezet onderwijs](#) (Trimbos).

⁸ Zoals schoolpsychologen, jeugdgezondheidszorg, jeugdhulp, het EOZ en Centrum voor Jeugd en Gezin.

Stap 4 Analyseren

Deze stap richt zich op het vaststellen van vertragingen in de ontwikkeling op basis van de gegevens die in de eerdere stappen op een rijtje zijn gezet. Dit kan op individueel niveau, maar ook per leerjaar, afdeling en op schoolniveau. Hanteer hiervoor zoveel mogelijk de binnen de school gebruikelijke werkwijze en laat personen (binnen de school of bijvoorbeeld met hulp op bestuursniveau) de voor hen gebruikelijke analyses doen. Omdat het om een uitzonderlijk jaar gaat is het raadzaam om in de analyse vooral te kijken naar de ontwikkeling van leerlingen ten opzichte van zichzelf (vóór corona). In onderstaand kader geven we als voorbeeld enkele hulpvragen voor het maken van relevante vergelijkingen⁹ om de gegevens te duiden.

Voorbeelden van hulpvragen op drie niveaus

School:

- Welke verschillen ziet u per leer- en ontwikkelgebied voor de gemiddelde ontwikkeling van leerlingen in de periode vóór corona en de periode sinds corona?
- Laten alle leer- en ontwikkelgebieden (ongeveer) hetzelfde beeld zien of zijn er leer- en ontwikkelgebieden die afwijken?

Afdelingen en leerjaren:

- Laten alle afdelingen en leerjaren (ongeveer) hetzelfde beeld zien of zijn er afdelingen en/of leerjaren die afwijken?
- Zijn er specifieke onderdelen van vakken die positief of negatief opvallen?

Leerling:

- Welke leerlingen vallen positief of negatief op wanneer hun eigen ontwikkeling in de periode vóór corona en de periode sinds corona vergeleken wordt?
- Welke leerlingen vallen positief of negatief op in vergelijking met hun klasgenoten?

Op basis van de analyses heeft u zicht op opvallende zaken in de ontwikkeling van uw leerlingen. Deze hebben betrekking op:

- een schoolbreed overzicht van de leer- en ontwikkelgebieden waar de ontwikkeling van leerlingen relatief gezien het meest vertraagd is;
- een overzicht van afdelingen en/of leerjaren die afwijken van het schoolbrede beeld;
- per afdeling/leerjaar een overzicht van onderdelen van vakken en ontwikkelgebieden die positief of negatief opvallen;
- een overzicht van individuele leerlingen die positief of negatief opvallen.

Stap 5 Mogelijke verklaringen zoeken, gevolgen inschatten en conclusies formuleren

Het is van belang om na te denken over mogelijke verklaringen voor opvallende zaken. Deze verklaringen kunnen u aangrijpingspunten geven bij vinden van de juiste interventies voor het wegwerken van de vertragingen. Het maakt bijvoorbeeld uit of vertragingen (beperkte leer groei dan voorheen) veroorzaakt zijn doordat de lesstof (inclusief uitleg praktische vaardigheden) nog niet is aangeboden of dat leerlingen zich de aangeboden stof (inclusief praktische vaardigheden) niet goed eigen hebben gemaakt of dat bij leerlingen de stof (inclusief praktische vaardigheden) is weggezakt of in het voortgezet onderwijs praktijkvorming en stages niet zijn doorgegaan.

Daarnaast schat u in of eerst de motivatie op peil moet worden gebracht voordat cognitieve achterstanden of achterstand in praktische vaardigheden kunnen worden ingelopen. En of de schoolstructuur helpt om sommige sociaal-emotionele 'vanzelf' op te lossen.

⁹ Bij de vergelijking van uitkomsten is enige voorzichtigheid op haar plaats. Omdat de afnamecondities anders zijn (bijv. minder toezicht op spieken bij toetsing op afstand), zijn verschillen met vorig jaar mogelijk een onderschatting van de daadwerkelijke verschillen. Van belang is ook bij het vergelijken in hoeverre de leerdoelen overeenkomen tussen beide jaren (bijv. sinds corona meer focus in die leerdoelen).

U heeft nu een beeld van de vertragingen inclusief een eigen inschatting van de oorzaken en gevolgen. Op basis hiervan kunt u conclusies trekken over welke achterstanden op welk niveau om actie vragen. Deze conclusies kun u kernachtig beschrijven in een zelfgekozen of met andere scholen (bijvoorbeeld in uw bestuur) afgesproken 'format', bijvoorbeeld aansluitend op formats in uw reguliere kwaliteitszorg.

Fase 2: Behoeften en mogelijkheden van de school en partners in beeld brengen

Het tegengaan van de gevolgen van de coronacrisis vraagt veel van scholen, in een fase waarin het op de scholen nog lang niet 'bij het oude' is. Afhankelijk van de gehanteerde kwaliteitszorgsystematiek (en bovenscholse ondersteuning) is de analyse en planvorming zelf al een extra belasting, nog los van de uitvoering die de komende jaren volgt. Naast het in beeld brengen van de ontwikkeling van uw leerlingen heeft u daarom in de analyse ook oog voor de belastbaarheid van het team en zijn behoeften.

Stap 6 Conclusies bespreken en delen

De eerste stap in deze fase is het bespreken van de conclusies uit de probleem- en behoefte analyse. We adviseren de conclusies te delen of bespreken met:

- Voor het *voortgezet onderwijs* - het team: de conclusies kunnen in dit gesprek worden gebruikt om te prioriteren waarmee de school aan de slag gaat. Relevant daarbij is een onderscheid tussen niveau van de leerling, klas, afdeling en school.
- Voor het *primair onderwijs* – het (school)team: de conclusies kunnen in dit gesprek worden gebruikt om te prioriteren waarmee de school aan de slag gaat. Relevant daarbij is een onderscheid tussen niveau van de hele school, klas of ontwikkelingsgebied en de leerling. Bij deze prioritering zijn de focusdoelen van SLO deels toepasbaar en een hulpmiddel met het oog op het bewaken van de doorgaande lijn.
- De medezeggenschapsraad voor het bespreken van de algemene conclusies.
- Ouders voor zover dit betrekking heeft op een specifieke aanpak voor hun kind.
- Zorgpartners om de school waaronder het EOZ en eventueel jeugdzorg, zowel voor algemene afstemming als met betrekking tot specifieke leerlingen.
- Openbaar lichaam en het schoolbestuur zodat een gedeeld beeld ontstaat van de overlap van uitkomsten van verschillende scholen.

Stap 7 Behoeften en mogelijkheden van de school en partners in beeld brengen

Vervolgens bekijkt u wat de conclusies vragen van het personeel¹⁰ en maakt u inzichtelijk op welke punten aanvullende expertise en extra capaciteit nodig is. We adviseren hierbij een brede blik te hanteren en ook te kijken naar hulp buiten de school. Denk hierbij aan zaken die bovenscholse aangepakt kunnen worden, en aan de hulp van externe (keten)partners en ondersteuners, zoals jeugdgezondheidszorg, jeugdhulp, wijkteams, leerplicht en jongerenwerk.

Aan het eind van deze fase heeft u voor uw team het beeld van de vertragingen geprioriteerd tot een (met hulp) te overzichtelijk geheel en is duidelijk waar extra hulp van buiten (nodig) is.

Fase 3: 'Menukaart' en 'schoolprogramma'

Hieronder geven we een korte toelichting op de 'menukaart'. Over deze menukaart¹¹ en het keuzeproces wordt u apart geïnformeerd.

¹⁰ In termen van vakmanschap zoals differentiatievaardigheden, maar ook belastbaarheid en inzetbaarheid om te voorkomen dat het team niet (nu of in de komende jaren) 'omvalt'.

¹¹ De menukaart is inmiddels beschikbaar gesteld voor Europees Nederland. Er wordt momenteel gewerkt aan een toelichting waarbij rekening is gehouden met de Caribische context, maar de keuzes binnen de menukaart zijn ook van toepassing in Caribisch Nederland.

Stap 8 Kiezen uit de ‘menukaart’ en ‘schoolprogramma’ opstellen

In deze stap kiest u passende interventies. De interventies sluiten aan op uw conclusies over de ontwikkeling van leerlingen, de mogelijkheden en de belastbaarheid van het team en hulp van buiten. U maakt hiervoor gebruik van de [‘menukaart’ van interventies](#) op de website van het Nationaal Programma Onderwijs. In deze ‘menukaart’ wordt uiteengezet welke interventies onder welke voorwaarden aannemelijk of bewezen effectief kunnen zijn. Uiteraard is het hierbij zaak om ook aandacht te besteden aan de vraag wat er hiervoor vanuit school extra nodig is, wat partners¹² en het schoolbestuur kunnen betekenen of gezamenlijk kan worden opgepakt.

Om de administratieve last te beperken is het handig om het opstellen van het schoolprogramma zo veel mogelijk te laten meelopen in de bestaande planningscyclus.

- Op schoolniveau gaat het dan om het schoolplan/jaarplan (waarin in het *primair onderwijs* veel scholen het vierjarige schoolplan uitwerken).
- Voor het *voortgezet onderwijs*: per afdeling/leerjaar kan het gaan om de leerstofplanning, het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) en/of de vakleerplannen.
- Op leerlingniveau gaat het om het ontwikkelingsperspectief.
- Op het niveau van het samenwerkingsverband en/of het eilandelijk zorgplan.

Aan het begin van het schooljaar 2021/2022 wordt aan u gevraagd om een aantal vragen over de probleem- en behoefteanalyse en het schoolprogramma te beantwoorden. Tevens wordt van u verwacht dat u in het jaarverslag verantwoording aflegt over de uitvoering en resultaten van het schoolprogramma en de besteding van aanvullende bekostiging.

¹² Zoals jeugdgezondheidszorg, jeugdhulp, leerplicht, jongerenwerk, EOZ en het Centrum voor Jeugd en Gezin.